

JÓZEF BAKALARZ TChr

MIGRACJA JAKO CZYNNIK JEDNOŚCI EUROPY

Od kilkunastu lat systematycznie wzrasta zainteresowanie problematyką tożsamości, jedności i zróżnicowania kultury europejskiej. Do niedawna problematykę tę podejmowali głównie autorzy zachodnioeuropejscy, a ostatnio zajmują się nią coraz częściej także naukowcy z krajów Europy Środkowej i Wschodniej¹. Wyrazem obopólnych zainteresowań w tej dziedzinie było między innymi zorganizowane w Rzymie w dniach 3-7 listopada 1981 r. międzynarodowe kolokwium, którego tematem były *Wspólne korzenie chrześcijańskie narodów Europy*. W spotkaniu tym wzięło udział ponad 200 naukowców, pochodzących z różnych krajów europejskich, w tym także z liczną delegacją z Polski, a reprezentujących różne dyscypliny nauk humanistycznych².

Głównym przedmiotem badań w tym zakresie jest idea Europy jako całości, z jej wspólnym dziedzictwem kulturowym, z jej jednością, a zarazem różnorodnością, z jej rozwojem cywilizacyjnym i jej zagrożeniami, a także z rolą, jaką odgrywają na tym kontynencie poszczególne kraje i kultury narodowe. W sposób szczególny zwraca się dziś uwagę na różnorodne czynniki „europotwórcze”, do których zalicza się także migrację wewnątrz europejską³.

Migracja jest z pewnością ważnym elementem życia międzynarodowego, który w zależności od różnych uwarunkowań społecznych ma większe lub mniejsze znaczenie dla procesu jednoczenia Europy. Ze swej natury jest ona bowiem jakby „skrzyżowaniem dróg”, na którym spotykają się ze sobą, czasem w sposób trwały, ludzie różnych ras, narodowości, kultur i religii. Zbli-

¹ J. Nowak. *Współpraca kulturalna Wschód-Zachód w Europie*. Warszawa 1982 s. 9-10.

² *The Common christian Roots of the European Nations. An International Colloquium in the Vatican*. T. 1-2. Florence 1983.

³ Nowak, jw. s. 10-29; P. Tocanel. *Rapporti romeno-slavi attraverso i secoli*. W: *The Common Christian Roots* t. 2 s. 954-991; J. Bakalarz. *Migration, an element of unity between Western and Slavic Europe*. Tamże s. 1003-1009.

żając do siebie ludzi, migracja zbliża tym samym pośrednio reprezentowane przez nich narody⁴.

Ta aktualna dziś tematyka dotyczy wprawdzie wszystkich 60 narodów europejskich, ale szczególne odniesienie ma ona do ideologicznie i politycznie rozdzielonych narodów Europy Zachodniej z jednej, a narodów słowiańskich z drugiej strony⁵. W relacjach między Europą Zachodnią i Wschodnią badacze podkreślają znaczenie migracji z Zachodu na Wschód, przy czym naukowcy zachodni akcentują jej aspekty pozytywne, natomiast historycy krajów słowiańskich podkreślają również jej następstwa negatywne⁶. Mało jak dotąd mówi się o migracji w odwrotnym kierunku i o jej istotnym wpływie na zbliżenie obu części kontynentu.

Zaprezentowane tu w bardzo ogólnym zarysie uwagi mają na celu ukazać historię i aktualną sytuację tej dwukierunkowej migracji oraz mechanizmy, dzięki którym migracja pozytywnie wpływa na zbliżanie się narodów w dziedzinie kulturowej i religijnej. W sposób szczególny są tu podkreślone zaangażowanie i działania Kościoła w tej dziedzinie.

1. HISTORIA MIGRACJI MIĘDZY EUROPĄ ZACHODNIĄ I SŁOWIAŃSKĄ

W przeszłości Europy w wędrówkach ludności zdecydowanie przeważała migracja z Zachodu na Wschód. Już starożytni Rzymianie spotykali się ze Słowianami w swych wyprawach handlowych nad Bałtyk (szlak bursztynowy), lecz dopiero w średniowieczu migracja ta zaczęła wzrastać. W IX w. szwedzcy Waregowie założyli księstwa na Rusi, dając początek powstałym tam germańsko-słowiańskim miastom w Nowogrodzie i Kijowie⁷. W tym czasie, jeszcze przed misją św. Cyryla i Metodego, na Morawach pojawili się „liczni kaznodzieje” łacińscy⁸. Nowi przybysze – misjonarze z Zachodu – zapoczątkowali ewangelizację narodów słowiańskich w X w. (Czechy, Polska) i w następnych. Między innymi dzięki nim Slavonia weszła przez chrzest do rodziny narodów europejskich, w której zajmowały już swe miejsca Roma, Galia i Germania. Również dzięki migrantom w XI w. powstawały biskupstwa łacińskie na Rusi⁹.

⁴ Pontificia Commissio de Spiritualibus Migratoribus atque Itinerantium Cura. *Lettera Chiesa e mobilità umana* 26 V 1978 nr 5, 13, 15, 16. AAS 70:1978 s. 357-378.

⁵ Nowak, jw. s. 20.

⁶ K. Bosl. *Political relations between East and West*. W: *Eastern and Western Europe in the middle Ages*. New York 1970 s. 61.

⁷ J. P. Roux. *Średniowiecze szuka drogi w świat*. Warszawa 1969 s. 13-16.

⁸ F. Seibt. *The Religious Problems*. W: *Eastern and Western Europe* s. 87.

⁹ W. Abracham. *Powstanie i organizacja Kościoła łacińskiego na Rusi*. T. 1. Lwów 1904 s. 46-69.

Od końca XII w. do krajów słowiańskich, głównie do Polski i Czech, napływali masowo emigranci niemieccy oraz – choć nie tak liczni – flamandzcy, francuscy, włoscy, szwedzcy i duńscy. Migracja ta obejmowała duchowieństwo, zakony, mieszczan i chłopów. Dzięki niej państwa słowiańskie wzmocniły się demograficznie i gospodarczo. Nastąpił w nich rozwój wyższej cywilizacji i powstawały liczne miasta, wsie, klasztory, instytucje gospodarcze i oświatowe. Na gruncie rodzimej kultury zaszczerpiono nowe elementy kulturowe, wprowadzono szereg nowych instytucji prawnych i wzorców życia społecznego¹⁰.

Dość liczną grupę migrantów stanowili kupcy, którzy regularnie przybywali do krajów słowiańskich szlakiem północnym, czyli morskim, prowadzącym od Anglii poprzez Niemcy i kraje skandynawskie do Polski, narodów nadbałtyckich i na Ruś, a także szlakiem południowym, prowadzącym lądem z Zachodu poprzez Czechy, Węgry, Polskę (Kraków) na Ruś (Kijów). Rozmieszczone przy tych szlakach faktorie i miasta, zwłaszcza hanzeatyckie, stawały się ośrodkami rozwoju gospodarczego i nowej kultury¹¹.

Doniosłą rolę kulturową odegrali stale napływający do krajów słowiańskich dyplomaci, artyści, dworzanie i rzemieślnicy. Do Polski najwięcej przybywało ich z Włoch (XV-XVI w.), z Francji (XVII-XVIII w.) i Niemiec (XVIII-XIX w.)¹². Imigracji tej sprzyjała otwarta postawa Słowian, którzy obcych przybyszów, w tym również prześladowanych gdzie indziej dysydentów, przyjmowali bardzo gościnnie. Władcy, możni i biskupi umożliwiali przybyszom upowszechnianie wśród elity kulturalnej narodów słowiańskich zachodnich języków i europejskiego stylu życia.

W XVIII i XIX w. dokonano ponownej wielkiej kolonizacji niemieckiej w Polsce pod zaborem rosyjskim (w 1863 r. było tam 260 tys. Niemców) oraz w Rosji nad Wołgą, Donem i na Krymie. Powstałe w ten sposób mniejszości niemieckie przetrwały tam do II wojny światowej¹³.

Z drugiej strony do historycznego procesu wymiany kulturowej, a przez to do jednoczenia Europy przyczynili się również emigranci słowiańscy. Już w III w. ludy słowiańskie przesunęły się ze Wschodu ku Grecji, czerpiąc od niej a zarazem wnosząc tam pewne wartości kulturowe¹⁴. W VI w. Słowianie

¹⁰ T. Tyc. *Początki kolonizacji wiejskiej na prawie niemieckim w Wielkopolsce (1200-1330)*. Poznań 1924; Z. Kaczmarczyk. *Kolonizacja niemiecka na wschód od Odry*. Poznań 1945; Bosl, jw. s. 61-94.

¹¹ H. Samsonowicz. *Zagadnienia kultury miast nadbałtyckich w XIV i XV wieku*. „Rocznik Olsztyński” 5:1965 s. 29-52; Ph. Dollinger. *Dzieje Hanzy (XII-XVII wiek)*. Gdańsk 1975 s. 19-140; M. Postan. *Economic Relations between Eastern and Western Europe*. W: *Eastern and Western Europe* s. 125-174.

¹² D. Quirini-Popławska. *Działalność Włochów w Polsce w I połowie XVI wieku na dworze królewskim, w dyplomacji i hierarchii kościelnej*. Warszawa-Kraków 1973.

¹³ K. Zimmermann. *Fryderyk Wielki i jego kolonizacja rolna na ziemiach polskich*. T. 1. Poznań 1915; I. Ferenczi. *Migrations*. W: *Encyclopedia of the Social Sciences*. T. 10. New York 1954 s. 436-437.

¹⁴ Tocanel, jw. s. 955.

przesunęli się nad Łabę i Dunaj, a w wieku następnym zalewali prowincje rzymskie na Bałkanach i na Peloponezie. Małe ich grupy znalazły się nawet we Frankonii, na Krecie i w Italii. Migracja ta zetknęła Słowian z ludnością romańską i germańską, a w dalszej konsekwencji przyczyniła się do zmiany etnicznej kompozycji Europy¹⁵.

Od czasu przyjęcia chrześcijaństwa Słowianie często emigrowali na Zachód jako dyplomaci, pielgrzymi i studenci. Zachodnie centra pielgrzymkowe, zwłaszcza Rzym i Santiago de Compostella, sprzyjały wzajemnemu zrozumieniu się różnych ludów europejskich, w tym także pielgrzymujących tam Słowian. „Pielgrzymowanie zbliżało, umożliwiało kontakt i jednoczyło ludy”¹⁶. Innym szczególnym miejscem wymiany wartości kulturowych były powstające od XII w. uniwersytety. Słowiańscy studenci udawali się początkowo na studia głównie do Bolonii, Padwy i Paryża, a w nowszych czasach również do innych ośrodków uniwersyteckich, gdzie zdobywali wiedzę o kulturze zachodniej, a nierzadko wnosili do skarbcza tej kultury własne trwałe wartości (M. Kopernik)¹⁷. Podobnie zresztą do sławnych uniwersytetów słowiańskich (Praga, Kraków) przybywali studenci z krajów zachodnich¹⁸.

Od połowy XVIII w., a zwłaszcza w XIX w., miała miejsce przymusowa (powstania narodowe) emigracja Polaków do Francji, Anglii, Szwajcarii i Belgii. Emigranci, wśród których znajdowało się wielu uczonych, artystów i literatów, rozwijali i upowszechniali tam polską kulturę (F. Chopin, C. Norwid, A. Mickiewicz) oraz stworzyli wiele instytucji społecznych, kulturalnych i religijnych, a także nawiązali ścisłe kontakty z całym ówczesnym światem europejskim¹⁹, także jako żołnierze w walce o wolność narodów, które ich przyjęły. Podobnie można powiedzieć o kilkuset tysiącach Rosjan, którzy po rewolucji w 1917 r. osiedlili się w Niemczech i we Francji, oraz o niektórych innych, choć mniejszych grupach Słowian²⁰.

Pod koniec XIX w. z Czech, Jugosławii, Polski i Ukrainy rozpoczęła się masowa emigracja, głównie sezonowa, robotników rolnych i przemysłowych do Niemiec, Francji i Danii. Wyniszczoną po I wojnie światowej Francję zasilila emigracja Polaków, których po 1931 r. było tam ponad 500 tys. Sło-

¹⁵ L. Halfen. *Migrations: ancient and medieval*. W: *Encyclopedia* s. 426-428; Bosl, jw. s. 43-55; Tocaneł, jw. s. 957-960.

¹⁶ J. Paweł II. *Akt Europejski* (przem. 9 XI 1982). „L'Osservatore Romano” 4:1983 nr 2 s. 29.

¹⁷ Por. A. Karbowski. *Dzieje edukacyjne Polaków na obczyźnie*. Lwów 1910; H. Barycz. *Z dziejów polskich wędrowek naukowych za granicą*. Wrocław-Warszawa 1969.

¹⁸ J. Korolec. *Prague, mère d'universités*. W: *The Common Christian Roots* s. 513; Z. Włodek. *L'Université de Cracovie, centre intellectuel international au XV siècle*. Tamże s. 593.

¹⁹ Por. L. Gadon. *Wielka emigracja po powstaniu listopadowym*. Paryż 1901; J. Borejsza. *Emigracja polska po powstaniu styczniowym*. Warszawa 1966.

²⁰ F. Nourissier. *Réfugiés politiques et raciaux*. „Nouvelle Revue Theologique” 82:1950 s. 909.

wiańscy emigranci, charakteryzujący się z reguły chęcią posiadania liczniejszej rodziny, przyczynili się wówczas do demograficznego rozwoju i biologicznego odrodzenia Europy Zachodniej. Złożona najczęściej z ludzi młodych i przedsiębiorczych emigracja ta przyczyniła się również do gospodarczego rozwoju krajów imigracji²¹. O jej pozytywnym wpływie na Europę Zachodnią będzie mowa poniżej.

W zarysowanym tu historycznym wpływie migracji na zbliżenie narodów Europy Zachodniej i Wschodniej zostały podkreślone momenty pozytywne, kulturotwórcze i jednoczące. Dla pełnej oceny tego wpływu nie można jednakże zapomnieć o zjawiskach negatywnych w tej dziedzinie. Niejednokrotnie w historii migracja była czynnikiem raczej dzielącym, niż jednoczącym różne narody. Sprawiały to: złączona z emigracją niemiecką ekspansja i zabiorczość terytorialna (*Drang nach Osten*), wykorzystywanie mniejszości narodowych do celów politycznych kraju emigracji, dyskryminacja grup migrantów i tępienie ich rodzimej kultury w krajach imigracji, a od końca XIX w. także wybujały nacjonalizm, który był źródłem konfliktów, wzajemnych uprzedzeń oraz izolacji różnych grup narodowościowych.

2. WSPÓŁCZESNA MIGRACJA W EUROPIE

W wyniku społeczno-politycznych przemian, jakie nastąpiły po II wojnie światowej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, pogłębił się kulturowy przedział między Wschodem i Zachodem, ale z drugiej strony u narodów europejskich wzrosło też poczucie przynależności do jednej wspólnoty kontynentalnej²².

Wyrazem, a zarazem przyczyną wzrostu poczucia jedności narodów europejskich jest migracja wewnątrz europejska, która pośród 6 wielkich kręgów migracji światowej zajmuje pierwsze miejsce. W Europie bowiem znajduje się ponad 15 mln. migrantów, w tym 13 mln. robotników zagranicznych, blisko 1 mln uchodźców, 150 tys. studentów zagranicznych oraz dziesiątki tysięcy pracowników organizacji międzynarodowych²³. Cyfry te nie uwzględniają powstałych już wcześniej w różnych krajach mniejszości etnicznych.

Po wojnie nastąpiła poważna zmiana w europejskiej geografii migracji. W jej kierunku między Wschodem a Zachodem emigracja zachodnia uległa gwałtownej redukcji. Sprawił to powojenny transfer kilku milionów Niemców z krajów słowiańskich oraz zahamowanie świeżej emigracji z Zachodu

²¹ Ferenczi, jw. s. 437-438.

²² Nowak, jw. s. 15, 21.

²³ E. Clarizio. *Panorama sul mondo in movimento in rapporto alla missione pastorale*. „On the Move” (OM) 4:1974 nr 3 s. 64.

do tych krajów. Jednakże również obecnie w krajach tych pozostała nadal mniejszość niemiecka (100 tys.), która zamieszkuje głównie ZSRR, Czechosłowację, Jugosławię i Polskę. Ludność włoska (ok. 25 tys.) mieszka w Jugosławii²⁴. Niewielkie grupy świeżych emigrantów zachodnich stanowią pracownicy placówek dyplomatycznych, instytucji kulturalnych i gospodarczych.

Znacznie liczniejsza migracja przebiega w kierunku odwrotnym, czyli ze Wschodu na Zachód. Z samej Polski w okresie powojennym wyemigrowało, w większości do krajów europejskich, blisko 900 tys. osób²⁵. Łącznie słowiańskie grupy etniczne w Europie Zachodniej liczą obecnie około 2,5 mln. osób. Największą grupę stanowią tam Polacy i ich potomkowie (1,2 mln.), którzy mieszkają głównie we Francji, Niemczech Zachodnich, Wielkiej Brytanii, Belgii i Szwecji²⁶. Rosjanie (150 tys.) zamieszkują Francję, Wielką Brytanię i Belgię. Z narodów Jugosławii w Europie Zachodniej przebywają na stałe Słoweńcy (150 tys.), Chorwaci (112 tys.) i Serbowie (15 tys.), a nadto czasowo znajduje się tam około 800 tys. jugosłowiańskich robotników. Ukraińców jest tam około 80 tys., a Czechów i Słowaków ponad 25 tys.²⁷

Od końca lat pięćdziesiątych w Europie Zachodniej uaktywnił się inny kierunek migracji, a mianowicie z Południa na Północ. Zwłaszcza od 1968 r., czyli od daty podpisania przez Europejską Wspólnotę Gospodarczą umowy o „wolnym krążeniu siły roboczej”, Europa Zachodnia wchłonęła ponad 12 mln. przybyszów różnych narodowości i kultur, w tym również wielu emigrantów z innych kontynentów²⁸.

Krajami europejskimi z najwyższą liczbą świeżych emigrantów (przybywających w większości do innych krajów na tym samym kontynencie) są dziś Włochy (6 mln.), Hiszpania (3-5 mln.), Jugosławia, Turcja i Portugalia. Głównymi zaś krajami imigracji są: Francja (4,1 mln.), RFN (4 mln.), Wielka Brytania (2,2 mln.), Szwajcaria (0,9 mln.) i Belgia (0,87 mln.)²⁹.

Jak więc widać, Europa stanowi mały, a przecież równocześnie najbardziej „ruchliwy” demograficznie kontynent, zróżnicowany narodowo i etnicznie. W wielu krajach zachodnich przybysze z innych krajów stanowią 2-20% całej ich populacji³⁰.

²⁴ J. Byczkowski. *Mniejszości narodowe w Europie 1945-1974*. Opole 1976 s. 53-54.

²⁵ J. Korbel. *Wyjazdy i powroty*. Opole 1977 s. 54, 87-88.

²⁶ P. Taras. *Problem liczebności i znaczenia Polonii zagranicznej*. „Zeszyty Naukowe KUL” 17:1974 nr 1-2 s. 14-32; Korbel, jw. s. 87-95.

²⁷ Byczkowski, jw. s. 54-57.

²⁸ J. Power. *Western Europe's Migrant Workers*. London 1978 s. 7-27; G. Zagon. *Situazione attuale dell'assistenza pastorale ai migranti in Europa*. Om 3:1973 nr 3 s. 25.

²⁹ *Per un aggiornamento dell'attuale ordinamento giuridico dell'assistenza spirituale agli emigrati*. „Studi Emigrazione” 2:1966 s. 261; P. George. *Les migrations internationales*. Paris 1976 s. 50-53.

³⁰ P. Lagarde. *Raport general*. „Studi Emigrazione” 15:1978 s. 10-11.

W tym miejscu rodzi się zasadnicze pytanie, w jaki sposób i dzięki jakim mechanizmom migracja przyczynia się do jednoczenia Europy? W odpowiedzi należy wziąć pod uwagę mechanizmy oddziaływające bezpośrednio i bardziej pośrednio.

Do tych pierwszych należy zaliczyć przede wszystkim personalne kontakty migrantów z ludźmi innych narodowości, mającymi odrębne wzorce kulturowe i inną mentalność. W tej dziedzinie migracja przyczynia się do wzajemnej znajomości między ludźmi, do prowadzenia dialogu i poszerzenia swej umysłowości, do przekraczania partykularyzmów, a zwłaszcza do przełamywania narodowościowych przedziałów i zanikania etnicznych uprzedzeń czy tarć, a także do rozwoju współpracy i braterskich stosunków międzyludzkich z innymi grupami etnicznymi i wyznaniowymi. Stąd migranci stają się stopniowo „nowymi ludźmi”, bardziej uniwersalnymi i ekumenicznymi³¹. Podobny proces duchowej przemiany może powoli następować u stykających się z migrantami „tubylców”.

W swej masie migranci zmieniają Europę demograficznie, odmładzają ją biologicznie i przyczyniają się do jej ekonomicznego rozwoju, dzięki czemu słusznie nazywa się ich „budowniczymi Europy”³². W płaszczyźnie społecznej migranci, żyjący na pograniczu dwóch różnych społeczności i kultur, tworzą „grupy pośredniczące” między narodami krajów emigracji i krajów imigracji. Ich pośrednictwo polega na przyjmowaniu i przekazywaniu wartości kulturowych narodom, z którymi są oni związani czy to pochodzeniem, czy też zamieszkaniem³³. Choć uwaga ta odnosi się do migrantów wszystkich grup etnicznych, to jednak w sposób szczególny dotyczy ona emigrantów z krajów słowiańskich, którzy w krajach zachodnich prowadzą bogate i aktywne życie kulturalne³⁴. Poszczególne grupy słowiańskie, zwłaszcza polska, mogą to potwierdzić licznymi nazwiskami myślicieli, naukowców, pisarzy, artystów, działaczy społecznych. Trwałym śladem ich działalności są: słowiańskie instytuty naukowe, szkoły, biblioteki, muzea, archiwa, kościoły, kaplice, domy kultury, kluby, organizacje społeczne, zespoły artystyczne i wydawnictwa.

Dzięki działalności kulturalnej, prowadzonej także przez prostych ludzi, migranci wpływają na społeczność miejscową, przybliżając im wartości kultury własnych narodów, a niektóre jej elementy wnoszą na stałe do kultury zachodniej. W procesie stopniowego zbliżania różnych kultur szczególną

³¹ „Chiesa e mobilità umana” nr 6, 7, 16; P. Irlandese. *L'emigrato di fronte alla religione*. Roma 1969 s. 40-52.

³² *Conferenza Episcopale Italiana. Gli emigrati e L'Europa 15 X 1977*. „Servizio Migranti” (SM) 13:1977 nr 10-11 s. 283-284. Zob. też SM 13:1977 nr 9 (cały numer).

³³ Por. B. Joerges, D. Karsten. *Editorial: Tourismus and Kulturwandel*. „Zeitschrift für Kulturaustausch” 28:1975 nr 3 s. 6.

³⁴ S. Patterson. *The Poles: An Exile Community in Britain*. W: *Between two Cultures*. Ed. J. Watson. Oxford 1979 s. 214-241.

rolę spełnia kształtująca się w środowiskach migrantów subkultura, która dla potomków emigrantów jest łącznikiem między kulturą kraju ich ojców i kulturą ich nowej ojczyzny.

Funkcja jednocząca migracji uwidoczniła się także w sferze religijnej. Liczni migranci katolicy z krajów słowiańskich oraz z Hiszpanii, Portugalii i Włoch przyczyniają się do rozwoju zachodnich kościołów lokalnych, co ma szczególnie ważne znaczenie w krajach mniejszości katolickich³⁵. W całej Europie Zachodniej w środowiskach migrantów funkcjonuje obecnie 18 parafii personalnych, 1338 misji duszpasterskich (podobnych do parafii), w tym 300 misji włoskich i 200 misji polskich, a nadto liczne zwykłe kapelanie i pomocnicze ośrodki duszpasterskie³⁶. Ukraińcy posiadają tam nawet 3 własne egzarchaty: we Francji, w Anglii i w RFN³⁷. Wśród migrantów wszystkich grup etnicznych w Europie pracuje ponad 1400 kapłanów etnicznych, w tym 400 włoskich i 320 polskich, a nadto ponad 850 siostr zakonnych i około 420 świeckich opiekunów społecznych³⁸. Funkcjonują tam również liczne stowarzyszenia katolickie, dzieła apostolskie i charytatywne, seminaria (np. Polskie Seminarium Duchowne w Paryżu) i nowicjaty zakonne.

Duszpasterstwo emigracyjne, zwłaszcza wśród grup słowiańskich, jest na ogół bardziej tradycyjne, ale równocześnie w porównaniu do duszpasterstwa miejscowego bardziej żywotne, a w zewnętrznych przejawach bardziej efektywne. Do miejscowej społeczności kościelnej migranci wnoszą własne wartości religijne i moralne, dając jej równocześnie okazję do lepszego poznania prawdy o jedności i powszechności Kościoła³⁹. Dość liczni kapłani żyjący na emigracji, zwłaszcza w Austrii, FRN i we Francji, służą swą pracą również w miejscowych parafiach.

Społeczne współżycie poszczególnych grup migrantów z narodami Europy Zachodniej nie jest oczywiście idealne. Z jednej bowiem strony utrudnia je niekiedy izolacja i nietolerancja ze strony części społeczności miejscowej, a z drugiej również skłonność niektórych grup etnicznych do zamykania się we własnym partykularyzmie. Mimo to pozytywna funkcja migrantów jako „grup pośredniczących” zdecydowanie przeważa nad mechanizmami podziałów.

Jak wyżej wspomniano, migracja przyczynia się do jednoczenia Europy także dzięki mechanizmom oddziaływającym pośrednio. Jej wtórna funkcja jednocząca dotyczy mianowicie narodów krajów emigracji oraz imigracji,

³⁵ J. Bakalarz. *Udział migrantów w dziele ewangelizacji Kościoła i świata*. „Collectanea Theologica” 48:1978 nr 4 s. 185-187.

³⁶ Zagon, jw. s. 28-29.

³⁷ Nourissier, jw. s. 909-910.

³⁸ *L'Idenità Europea ha bisogno di un'anima*. SM 13:1977 nr 10-11 s. 243; Zagon, jw. s. 28.

³⁹ Por. R. Dzwonkowski. *Specyfika religijna polskich parafii na północy Francji*. W: *Studia polonijne*. T. 2. Lublin 1979 s. 331-337.

państw i organizacji międzynarodowych, a zwłaszcza lokalnych Kościołów tychże krajów. Jako zjawisko międzynarodowe migracja przynagła te różne społeczności do dialogu i współpracy międzynarodowej, a przez to również do wzajemnego zbliżenia.

Od 1950 r. rozpoczął się stopniowy, ale widoczny proces integracji Europy Zachodniej, czego wyrazem były powstające kolejno liczne organizacje międzynarodowe o charakterze gospodarczym, kulturalnym, politycznym i religijnym. Niektóre z nich, w tym również powstała w 1957 r. Europejska Wspólnota Gospodarcza, zajmują się w dużym stopniu „europejskim” problemem migracji. Kraje zrzeszone w EWG podpisały liczne porozumienia w sprawie ułatwienia migracji, a w 1968 r. przyjęły układ o „wolnej wymianie sił do pracy”⁴⁰. Dla udoskonalenia opieki prawnej i socjalnej nad emigrantami Rada Europejska zaaprobowała w dniu 26 V 1977 r. europejską konwencję w sprawie prawnego statusu robotnika migranta, podpisaną następnie przez 10 państw członkowskich⁴¹.

Na stałe sprawami migrantów zajmuje się funkcjonująca w ramach Zgromadzenia Konsultatywnego EWG Podkomisja dla Spraw Migrantów i Uchodźców. Nadto w Europie funkcjonuje kilka wyspecjalizowanych w tej dziedzinie organizacji międzynarodowych, a wśród nich: Międzyrządowy Komitet dla Migracji Europejskiej z siedzibą w Genewie (od 1951 r.), Międzynarodowa Komisja Katolicka dla Migracji z siedzibą w Genewie (1951 r.) oraz Federalistyczny Związek Europejskich Mniejszości Etnicznych z siedzibą w Rungsted Kyst (Dania), założony w 1949 r.⁴²

Europejski problem migracji stał się przedmiotem dialogu nie tylko krajów zachodnich, ale wszystkich państw Europy, w tym również Stolicy Apostolskiej. Dialog ten prowadzony jest głównie w ramach rozpoczętej w 1973 r. Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, która w swym Akcie Końcowym z 1 VIII 1975 r. ogłoszonym w Helsinkach podkreśliła ważną rolę ruchu migracyjnego w Europie jako czynnika ekonomicznego, społecznego i humanitarnego, a także potwierdziła obowiązek państw zapewnienia migrantom praw na równi z innymi obywatelami danego kraju⁴³.

Od wieków, a zwłaszcza od czasu pontyfikatu Piusa XII⁴⁴, sprawą zbliżania do siebie narodów europejskich zainteresowany jest Kościół, który wnosi w to dzieło jedności ogromny wkład. Kolejni papieże: Jan XXIII⁴⁵, Paweł

⁴⁰ *La lunga marcia dell'unificazione Europea*. SM 13:1977 nr 9 s. 229-233.

⁴¹ *Statuto giuridico del lavoratore migrante*. SM 14:1977 nr 10-11 s. 36-52 (dossier).

⁴² *Encyklopedia organizacji międzynarodowych*. Pod red. M. Klepackiego. Warszawa 1975 s. 96, 361; *I Papi e l'Europa. Documenti*. Ed. P. Conte. Torino 1978 s. 207, 385-393.

⁴³ *Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*. Warszawa 1980 s. 53-55, 59-63.

⁴⁴ *I Papi* s. 47-126.

⁴⁵ Tamże s. 129-141.

VI⁴⁶ i obecnie Jan Paweł⁴⁷, wielokrotnie i przy różnych okazjach wypowiedzieli się w sprawie wspólnego dziedzictwa kulturowego Europy, jej specyficznego ducha, wspólnego powołania i potrzeby solidarności w rozwiązywaniu jej problemów, w tym również „krzyżowego problemu” migracji europejskiej⁴⁸.

Nic dziwnego, że Kościół zaczyna traktować Europę jako wspólny teren ewangelizacji i duszpasterstwa. Dlatego coraz częściej używa się pojęcia „duszpasterstwo europejskie”⁴⁹. Czyni się to zaś głównie w odniesieniu do duszpasterstwa migrantów, których uznaje się coraz bardziej za przedmiot wspólnej troski wszystkich Kościołów lokalnych w Europie⁵⁰.

Wyrazem dążenia do owej integracji duszpasterstwa są pewne europejskie struktury kościelne, do których należą: Rada Konferencji Biskupów Europejskich (1971 r.), Komisja Biskupów Wspólnoty Europejskiej (1976 r.), Służba Informacji Pastoralnej Europy Katolickiej (1976 r.), Katolicki Urząd Informacji o Problemach Europejskich (1956 r.) oraz Katolicki Komitet dla Migracji Wewnątrz europejskiej (1964 r.)⁵¹.

Wśród wielu już spotkań przedstawicieli episkopatów krajów europejskich jedno z nich – zwołane w dniach 15-18 X 1973 r. w Watykanie – było poświęcone wyłącznie duszpasterstwu migrantów⁵². Podobnie w Deklaracji Biskupów Europejskich z dnia 28 IX 1980 r. z Subiaco⁵³ podkreślona została potrzeba współpracy między narodami europejskimi w dziedzinie opieki nad migrantami i ochrony ich praw. Odezwy i wskazania pastoralne w tym zakresie wydają również coraz częściej poszczególne konferencje biskupów lub ich wyspecjalizowane komisje, czy też pojedynczy biskupi⁵⁴. Także II Zjazd Unii Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonnych Europy, który odbył się 14-18 XI 1983 r. w Grotta Ferrata, dyskutował problem ewangelizacji Europy, zwłaszcza w środowiskach migrantów⁵⁵.

Jakby symbolem jednoczenia duszpasterstwa migrantów na naszym kontynencie jest powstała przed paru laty w Luksemburgu pierwsza „parafia europejska”, która służy różnojęzycznemu personelowi wszystkich organizacji międzynarodowych, znajdujących się w Wielkim Księstwie, a która jest po-

⁴⁶ Tamże s. 145-332.

⁴⁷ Przem.: 3 VI 1979; 6 XI 1981; 9 XI 1982; *The Common Christian Roots* t. 1 s. 3-7, 13-17.

⁴⁸ *I Papi* s. 129, 192-193, 207, 244-246, 299, 300, 324.

⁴⁹ Tamże s. 252.

⁵⁰ Por. *La pastorale migratoria in Europa*. OM 2:1972 nr 2 s. 8-9.

⁵¹ *Strutture ecclesiali europee*. SM 16:1980 nr 12 s. 19-20 (dossier).

⁵² *Les travaux de la Rencontre Européenne sur la pastorale de l'émigration*. OM 3:1973 nr 3 s. 9-11; *Document final*. Tamże s. 110-117.

⁵³ SM 16:1980 nr 12 s. 9-18 (dossier).

⁵⁴ Por. SM 13:1977 nr 10-11 s. 268-282.

⁵⁵ E. Szymane k. *Villa Cavalletti*. „Chrystusowcy w Rzymie” 1:1983 nr 2 s. 1-4.

wierzona sześciu kapłanom tego samego zgromadzenia, będącym jednakże różnego pochodzenia etnicznego⁵⁶.

3. UWAGI KOŃCOWE

We współczesnym świecie, gdy rozwijają się coraz ściślejsze powiązania między różnymi społecznościami wielkiej rodziny ludzkiej oraz wzrastają możliwości przenoszenia się ludzi z jednego kraju do innego, migracja staje się coraz bardziej zjawiskiem powszechnym, wręcz „planetarnym”⁵⁷. Nie tylko w Europie, ale i na innych kontynentach łączy się ona ściśle ze sprawą jedności rodziny ludzkiej. Według nauczania Kościoła „migracja jest zarazem świadectwem i udoskonaleniem jedności rodziny ludzkiej”⁵⁸. Ze swej natury polega ona bowiem na przekraczaniu geopolitycznych, etnicznych i kulturowych granic, a równocześnie ułatwia ona wzajemne poznanie się, braterski dialog i współpracę z innymi ludźmi⁵⁹. Jest ona przy tym doskonalszym niż inne środkiem jednoczenia narodów, gdyż polega nie na zwykłej wymianie wartości kulturowych – stanowiącej pewnego rodzaju eksport i import tego typu wartości – ale na spotkaniu się ze sobą żywych i etnicznie różnych jednostek i grup społecznych, które na co dzień współżyją ze sobą i komunikują sobie wzajemnie własne wartości w sposób pełny, integralny i osobowy.

Sprawa ta nabiera obecnie jeszcze większego znaczenia z tej racji, że Kościół – będący znakiem jedności całego rodzaju ludzkiego – chce świadomie działać, w imię swego religijnego powołania, aby z migracji uczynić jeszcze doskonalszy środek duchowego jednoczenia narodów europejskich i – analogicznie – narodów innych kontynentów, oczywiście z zachowaniem ich odrębności i tożsamości.

W swych dokumentach Kościół deklaruje naturalne prawo człowieka i jego rodziny do emigracji, obowiązek poszanowania godności i osobowych praw migrantów w miejscowej społeczności, a zwłaszcza obowiązek wykluczenia wszelkich form dyskryminacji, izolacji i nietolerancji w stosunkach między różnymi grupami etnicznymi⁶⁰.

W swym prawodawstwie Kościół określa również szczegółowe przepisy o wszechstronnej opiece duszpasterskiej nad migrantami ze strony Kościoła

⁵⁶ Zagon, jw. s. 29.

⁵⁷ S. Congr. Episcopis. *Instructio De pastoralis migratorum cura* 22 VIII 1969 nr 1, 13. AAS 61:1969 s. 614-643.

⁵⁸ Tamże nr 2.

⁵⁹ „Chiesa e mobilità umana” nr 4; E. Clarizio. *Influence des migrations sur la vie internationale*. OM 5:1975 nr 3 s. 22-24.

⁶⁰ Instr. *De pastoralis migratorum cura* nr 3-7; *Chiesa e mobilità umana* nr 17-18, 29.

łów lokalnych w kraju emigracji i kraju imigracji, dążąc przy tym do pomocy migrantom we włączeniu się w nurt życia miejscowej społeczności kościelnej i świeckiej. Jednakże w tym stopniowym procesie integracyjnym poleca on harmonizować dwie zasady: jedność z Kościołem i społecznością lokalną oraz słuszną odrębność i etniczną specyfikę kulturową. Dzięki poszanowaniu tych zasad, z których pierwsza łączy, a druga wzbogaca, migranci formują się w grupy etniczne, będące „etnicznymi pomostami” między różnymi narodami i ich kulturami⁶¹.

MIGRATION – A FACTOR OF EUROPEAN UNITY

Summary

Migration is an important element of international life and as such has some significance for the process of Europe's unification. In the past, migration contributed particularly to the cultural exchange between the East and the West. At present, there are around 15 million migrants on the European Continent. Due to various social mechanisms, migrants fringe upon various communities and cultures and thus become „intermediary groups” between various nations. In this way, they contribute to spiritual unification of the European nations and the nations of other continents alike.

⁶¹ Instr. *De pastorali migratorum cura* nr 10; *Chiesa e mobilità umana* nr 18, 21, 23, 25; Pontificia Commissio de Spiritualibus Migratorum atque Itinerantium Cura. Instr. *Pastorale degli emigranti* 26 V 1978 I nr 4-5, II nr 6, III nr 1-2. OM 8:1978 nr 1 s. 73-94.